

De vijf kerncompetenties van het competentieprofiel beginnend hbo-docent

Een competentie is een bekwaamheid die tot uiting komt (in kritische beroepssituaties) in effectief gedrag. Deze bekwaamheid is een integratie van twee of meer van de volgende componenten: kennis, vaardigheden, attitude en persoonskenmerken. Het betreffende gedrag kan verantwoord worden.

1. Didactische wendbaarheid

Om het leerproces zo optimaal mogelijk te laten verlopen, schept de hbo-docent een krachtige leeromgeving. Toelichting De belangrijkste taak van de hbo-docent is het bewerkstelligen van leren bij de student. De docent doet dit door een krachtige leeromgeving te scheppen: hij of zij maakt een vertaalslag van de inhoud van het vak naar leeractiviteiten, het liefst in de context van herkenbare beroepssituaties. Hierbij maakt de docent gebruik van een scala aan passende werkvormen. Daarbij dient dan zo goed mogelijk te worden aangesloten bij individuele kenmerken van studenten (leerstijl, leerbehoefte, leerniveau, etc.). Dit alles moet gebeuren binnen de kaders die de opleiding stelt. Het gaat bij deze competentie niet alleen om de voorbereiding van leeractiviteiten, maar vooral om de daadwerkelijke uitvoering van de leersituatie zelf in bijvoorbeeld colleges, werkgroepen, taakgroepen, tutorgroepen, uitvoeren van opdrachten, etc. Bij de meer open onderwijsvormen wordt daarbij ook een beroep gedaan op het improvisatievermogen van docenten, dat wil zeggen dat zij ter plekke flexibel moeten kunnen inspelen op situaties. De docent moet de motivatie van studenten kunnen bevorderen en moet gebruik kunnen maken van dialogen met studenten om de beoogde leerprocessen te realiseren. Verder moet de docent studenten goed kunnen ondersteunen bij het uitvoeren van leertaken. Hij of zij maakt daarbij ten slotte zo goed mogelijk gebruik van de media die hem of haar ter beschikking staan.

Bij didactische wendbaarheid gaat het om:

- rekening houden met de kenmerken van individuele studenten, zoals leerstijl, ontwikkelingsniveau, leerbehoefte;
- rekening houden met gestelde kaders vanuit de opleiding: fasedoelen, toetsbeleid en gekozen toetsvorm;
- vakinhoud kunnen vertalen naar passende leeractiviteiten (leertaken);
- werkvormen kunnen variëren, passend bij de leersituatie;
- dialogen met studenten kunnen gebruiken om leren te bevorderen;
- het kunnen sturen van het actief bezig zijn van studenten;
- studenten kunnen motiveren en enthousiasmeren;
- media op een passende manier kunnen inzetten.

Het doel hiervan is dat het leerproces van de student zo optimaal mogelijk plaatsvindt en zo goed mogelijk is gericht op het te bereiken beroepsprofiel.

Een docent ontwikkelt zijn of haar bekwaamheid, daarom maken wij onderscheid in twee beheersingsniveaus: dat van de beginnende docent en dat van de ervaren docent.

Beginnend docent:

- kan voor het eigen vak bestaand materiaal omzetten in leeractiviteiten;
- kan doelen formuleren en bereiken;
- heeft kennis en begrip van studentengedrag en is in staat de goede 'toon' te treffen;
- kan gangbare leerprocessen in niet al te heterogene of complexe groepen sturen en begeleiden;
- kan studenten motiveren en enthousiasmeren.

Ervaren docent:

- kan in samenwerking met collega's (multi-disciplinair) onderwijs voorbereiden en uitvoeren;
- kan onderwijs aan verschillende situaties en omstandigheden aanpassen;
- kan complexe leerprocessen sturen en begeleiden;
- kan moeilijke groepen tot leren krijgen;
- is gericht op interactie en zorg voor studenten;
- kan collega's begeleiden.

2. Agogische wendbaarheid

Om het leren bij de student mogelijk te maken, biedt de docent de juiste begeleiding en ondersteuning. Dit kan inhoudelijke of meer persoonlijke ondersteuning zijn en deze kan zowel individueel als in groepsverband plaatsvinden.

Toelichting

In de vier jaren dat zij op een hbo-opleiding vertoeven, maken studenten een grote ontwikkeling door, van leek tot zelfstandig beroepsbeoefenaar die verantwoordelijk is voor zijn of haar eigen professionele ontwikkeling. In het onderwijs treedt er daarbij een verschuiving op van sturing door de docent naar zelfsturing door de student.

Van een hbo-docent wordt een variëteit aan rollen gevraagd om de verschillende leeractiviteiten en de zelfsturing van studenten te kunnen ondersteunen. Dat zijn bijvoorbeeld de rol van tutor, mentor, coach, studieloopbaanbegeleider en stagebegeleider. De leeractiviteiten vinden plaats onder verschillende omstandigheden: in de klas, op de werkplek, individueel, in groepjes.

In toenemende mate wordt daarbij van de hbo-docent gevraagd rekening te houden met diversiteit in culturele achtergronden van studenten.

Het begeleiden van studenten vraagt dus veel van docenten. Niet alleen moeten ze tijdig negatieve invloeden op groepsprocessen en stagnaties in het individuele leren kunnen signaleren, maar ze moeten daar ook adequaat op in kunnen spelen op het juiste moment. Verder moet de docent met een steeds heterogener wordende studentenpopulatie kunnen omgaan.

De voorwaarde om het leren van de student mogelijk te maken is een prettig en veilig leerklimaat; de hbo-docent moet in staat zijn een dergelijk klimaat te creëren.

Bij begeleiden en ondersteunen van het leerproces van groepen of individuele studenten gaat het om:

- studenten helpen geleidelijk aan zelf de verantwoordelijkheid te nemen voor het eigen leerproces en de persoonlijke ontwikkeling;
- de juiste balans vinden tussen sturen en volgen en tussen corrigeren en stimuleren;

- het kunnen vervullen van een diversiteit aan docentrollen;
- het kunnen hanteren en sturen van groepsprocessen;
- de begeleidingsvorm kunnen aanpassen aan de situatie van dat moment;
- (het kunnen afbakenen van de eigen verantwoordelijkheid als docent);
- het kunnen creëren van een prettig en veilig leerklimaat;
- het kunnen hanteren van ordeproblematiek en normstelling, kunnen omgaan met weerstanden;
- kunnen loslaten.

Het doel hiervan is dat de student optimaal gestimuleerd wordt in het eigen leerproces en zelf dat proces leert sturen.

Een docent ontwikkelt zijn of haar bekwaamheid, daarom maken wij onderscheid in twee beheersingsniveaus:

Beginnend docent:

- kan verschillen tussen docentrollen aangeven en weet welke docentrollen door de opleiding bij welke leeractiviteiten worden ingezet;
- kan op groepsleerprocessen reflecteren en verbeterpunten benoemen voor het eigen handelen.
- geeft enigszins ruimte voor interactie tussen leerlingen;
- beheerst voldoende gespreksvaardigheden om met een of meer studenten te zoeken naar de kern van een probleem;
- kan een prettig en veilig leerklimaat creëren;
- geeft door gedrag en houding duidelijk blijk van interesse voor de inbreng van studenten;
- heeft een beeld van de leefwereld van zijn of haar studenten en houdt daar bij leeractiviteiten rekening mee.

Ervaren docent:

- beheerst moeiteloos de verschillende docentrollen die de opleiding hanteert en kan daarin eigen variaties aanbrengen;
- is zich bewust van de effecten van zijn of haar eigen gedrag en houding op studenten en kan zichzelf daarop bijsturen;
- kan moeiteloos improviseren bij onverwachte situaties;
- stelt en bewaakt de groepsregels om respectvol met elkaar om te gaan, heeft hierbij zelf een voorbeeldfunctie en kan negatief gedrag binnen de groep bespreekbaar maken;
- kan inschatten hoe een groep zal reageren;
- scheidt een vriendelijke en coöperatieve sfeer;
- bevordert de zelfstandigheid van de studenten.

3. Onderwijs ontwerpen

Om activerend, competentiegericht onderwijs mogelijk te maken ontwerpt de hbo-docent curriculumonderdelen.

Toelichting

Het beroepenveld vraagt om goed toegeruste, competente afgestudeerden. Zij moeten niet alleen in bekende, maar ook in nieuwe situaties adequaat kunnen functioneren. Daarbij wordt een beroep gedaan op een veelvoud aan competenties.

De taak van de hbo-docent is het beroepsprofiel te vertalen naar een curriculum dat zodanig is ingericht dat studenten op een effectieve manier worden voorbereid op die latere beroepspraktijk. De verschillende studieonderdelen waaruit het curriculum bestaat (projecten, modulen, leerlijnen, flankerend onderwijs) dragen daaraan elk hun steentje bij. Het te ontwerpen onderwijs dient bovendien aan te sluiten bij het didactische concept van de opleiding.

De hbo-docent dient niet alleen in staat te zijn bestaand onderwijsmateriaal te beoordelen op de relevantie en de bruikbaarheid voor een specifiek curriculumonderdeel, maar heeft ook steeds vaker de taak nieuw materiaal te ontwikkelen. Dit kunnen bijvoorbeeld studiehandleidingen met heldere studeeraanwijzingen zijn, maar ook (integrale) opdrachten en toetsen. Dit materiaal moet competentieontwikkeling van studenten mogelijk maken en is zodanig vormgegeven dat het studenten aanzet tot zelfstandig leren. Het ontwerpen gebeurt soms zelfstandig, maar vaak in multidisciplinaire teams.

Ten slotte vraagt het hbo van docenten in de huidige tijd ook dat zij in staat zijn in korte tijd volledige curriculumonderdelen te ontwikkelen, quick design.

Bij het ontwerpen van onderwijs gaat het om:

- het kunnen vertalen van beroepscompetenties naar cursusdoelen;
- vanuit cursusdoelen kunnen komen tot een didactische vormgeving die uitnodigt tot zelfstandig werken;
- het kunnen ontwikkelen van toetsvormen en toetsmateriaal;
- het kunnen overzien van de samenhang tussen curriculumonderdelen;
- het kunnen verantwoorden van de gemaakte keuzes in het gehele ontwerptraject;
- het kunnen inschakelen van studenten als klankbord bij curriculumontwerp en bij het inrichten van assessments.

Het doel hiervan is dat het curriculum als geheel samenhang vertoont, studeerbaar is en aansluit bij de vraag vanuit het beroepenveld. Hiermee wordt ervoor gezorgd dat de afgestudeerde voldoet aan de kwalificatie-eisen.

Een docent ontwikkelt zijn of haar bekwaamheid, daarom maken wij onderscheid in twee beheersingsniveaus:

Beginnend docent:

- ontwerpt studieonderdelen voor bekend vakgebied;
- ontwerpt een studieonderdeel uit het curriculum vanuit een bepaalde opleidingsvisie;
- maakt gebruik van verschillende informatiebronnen;
- ontwerpt een studieonderdeel en kan gemaakte keuzes verantwoorden;
- is in staat om op basis van ervaringen en evaluatiegegevens een studieonderdeel bij te stellen;
- ontwerpt toetsen voor curriculumonderdelen binnen het eigen vakgebied.

Ervaren docent:

- ontwerpt studieonderdelen voor bekend en onbekend vakgebied;
- ontwerpt verschillende studieonderdelen uit een curriculum op samenhangende wijze;
- begeleidt collega's bij het ontwerpen van studieonderdelen en toetsmateriaal;
- adviseert collega's en managers over ontworpen of te ontwerpen studieonderdelen;
- ontwerpt niet alleen studieonderdelen maar ook opleidingstrajecten in het curriculum;
- ontwerpt een diversiteit aan toetsen.

4. Samenwerken

Om het werk van docenten binnen de instelling optimaal op elkaar af te stemmen en contacten met belanghebbenden buiten de instelling te onderhouden werkt de hbo-docent samen.

Toelichting

Hbo-docenten werken in toenemende mate in teams. Docenten worden niet meer individueel, maar als team verantwoordelijk gesteld voor de verzorging van onderwijs. Deze teams werken onder andere samen aan de ontwikkeling van onderwijsmateriaal en toetsen, het verzorgen van onderwijs en het beoordelen van resultaten. De teams zijn meestal multidisciplinair van aard. Bij het samenwerken aan een onderwijsproduct gaat het erom dat het gezamenlijke product meer is dan de som der delen. In de samenwerking is ruimte voor eigen inbreng en voor de inbreng van anderen. De samenwerking heeft tot doel elkaar te stimuleren om zo gezamenlijk verder te komen. Samenwerking moet ervoor zorgen dat het werk van docenten op elkaar afgestemd is.

Samenwerking vindt niet alleen plaats binnen een organisatie, maar ook daarbuiten.

Docenten werken samen in (vak)netwerken en met organisaties waar studenten stage lopen of duale trajecten volgen. Bij de samenwerking moet de docent voortdurend verschillende belangen in de gaten houden: het belang van de opleiding, van de student en van de stageverlenende organisatie.

Bij het samenwerken met collega's binnen en buiten de onderwijsorganisatie gaat het om:

- een bijdrage leveren aan een stimulerend werkklimaat binnen de instelling;
- een opbouwende bijdrage leveren aan de verschillende vormen van overleg en samenwerking;
- met collega's tot een gezamenlijk product kunnen komen;
- het delen en afstemmen van informatie met collega's en gebruikmaken van informatie van collega's;
- een bijdrage leveren aan ontwikkeltaken in multidisciplinaire teams;
- een verbindende schakel kunnen vormen tussen hogeschool, collega's en externe organisaties als stage-instellingen.

Het doel hiervan is dat het onderwijs binnen de instelling effectief, efficiënt en bevredigend uitgevoerd kan worden en de relaties met externe belanghebbenden zo optimaal mogelijk zijn.

Een docent ontwikkelt zijn of haar bekwaamheid, daarom maken wij onderscheid in twee beheersingsniveaus:

Beginnend docent:

- kunnen luisteren naar collega's en constructief met ideeën van anderen om kunnen gaan;
- eigen standpunt kunnen verwoorden en dit kunnen afstemmen op doelstellingen;
- activiteiten kunnen organiseren samen met anderen;
- de instelling kunnen vertegenwoordigen buiten de instelling;
- leermiddelen uitwisselen met collega's.

Ervaren docent:

- initiatieven nemen, denken vanuit de organisatie;
- verantwoording voor het proces dragen, processen kunnen sturen;
- een coachende rol vervullen ten opzichte van collega's;
- verantwoording dragen voor contacten buiten de instelling.

5. Bewust docentschap

Om een voorbeeld te kunnen zijn voor studenten, ondersteunend voor collega's en waardevol voor de onderwijsorganisatie, is de hbo-docent bewust bezig met zijn of haar eigen professionele ontwikkeling.

Toelichting

Een hbo-docent wordt geacht de ontwikkeling van zijn of haar studenten te kunnen observeren en analyseren. Op basis daarvan stelt de docent samen met een student een ontwikkelingsplan op. Een dergelijke vaardigheid vraagt van docenten dat zij allereerst voor zichzelf de betreffende analyse en een ontwikkelingsplan kunnen maken. De docent moet zich ervan bewust zijn, dat studenten een docent als een voorbeeld zien. Niet alleen als vakspecialist, maar ook als iemand die zijn of haar eigen ontwikkeling kan sturen. Hierbij gaat het niet om een modelvoorbeeld, maar om het beeld van een lerende die op weg is en zich voortdurend afvraagt wat een mogelijke volgende stap is in zijn of haar ontwikkeling, die nadenkt over hoe een bestaande situatie beter en optimaler kan en nadenkt over zijn of haar beroepsopvatting en professionele bekwaamheid. Hierbij maakt de docent gebruik van de feedback van anderen. Door enerzijds feedback te gebruiken en anderzijds feedback te geven aan studenten en collega's is de docent een klankbord voor de mensen om zich heen. Hiermee draagt de docent bij aan de ontwikkeling van de onderwijsorganisatie tot een lerende organisatie.

Bij het bewust ontwikkelen van het eigen docentschap gaat het om:

- bewust zijn van de voorbeeldfunctie die een docent heeft als beroepsbeoefenaar;
- eigen onderwijskundige opvattingen en beroepsbeeld expliciet kunnen maken;
- een balans kunnen vinden tussen de rol van hbo-docent en vakspecialist;
- het kunnen sturen van de eigen ontwikkeling door middel van systematische reflectie op het eigen handelen;
- een klankbordfunctie kunnen vervullen ten opzichte van studenten en collega's;
- verantwoording kunnen afleggen van eigen handelen vanuit onderwijskundige, leerpsychologische of maatschappelijke invalshoek;
- bewust zijn van het feit dat je een onmisbare schakel bent in het geheel van de onderwijsorganisatie en gebruikmaken van de mogelijkheden die de organisatie biedt.

Het doel hiervan is dat de docent zich voortdurend verder ontwikkelt, waardoor ook de instelling als geheel in beweging blijft. Een docent ontwikkelt zijn of haar bekwaamheid, daarom maken wij onderscheid in twee beheersingsniveaus:

Beginnend docent:

- kan onder woorden brengen vanuit welke opvattingen over het leraarschap wordt gewerkt en wat daarin belangrijk wordt gevonden;

- kan sterke en zwakke kanten noemen, leervragen formuleren en daar planmatig in een persoonlijk traject aan werken;
- is in staat systematisch na te denken over de eigen ervaringen en oplossingen te zoeken voor problemen in de eigen praktijk;
- kan regelmatig de eigen aanpak evalueren en aan collega's voorleggen;
- staat open voor feedback van collega's.

Ervaren docent:

- kan planmatig werken aan oplossingen, niet alleen in eigen directe praktijk maar ook breder, op het niveau van sectie of instelling;
- kan de eigen ontwikkeling plannen en verantwoorden;
- weet goed wat hij of zij kan en niet kan en stemt zijn of haar taken daarop af;
- kan collega's en studenten ondersteunen;
- signaleert relevante ontwikkelingen en brengt deze in verband met de eigen ontwikkeling;
- benut verdere mogelijkheden zichzelf te ontwikkelen zoals het lezen van vakliteratuur, het bezoeken van congressen, het volgen van trainingen;
- neemt deel aan vernieuwingsprojecten en neemt ook initiatief bij het ontwikkelen van nieuwe taken.